

Рецензия

за дисертационния труд на Борислава Ивайлова Ивановата присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Тема: Аспекти на политическото в творчеството на Исмаил Кадаре и Орхан Памук

Научен ръководител: доц. д-р Русана Бейлери

Професионално направление: 2.1. Филология, научна област – Литература на народите в Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Сравнително литературознание)

С интереспрочетох дисертацията на Борислава Иванова, която е възпитаничка на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, ФСФ - специалност „Балканистика“. Обемът на труда е от 198 стр. (увод, пет части, заключение и библиография). Текстът на дисертацията е подреден според изискуемите правила за написване на такъв труд, т.е. съдържа в уводните части цели и задачи на изследването, методология. След основния корпус следва заключение и приноси.

Избраната тема за отражението на политиката в литературата (и обратно) е интересна и много актуална в наши дни. От приложените документи и от прочитана дисертацията веднага се убеждаме, че имаме пред нас сериозен млад изследовател, който ползва чужди езици, в това число няколко балкански. Не случайно споменавам този факт, тъй като в труда става дума за не български писатели от ХХ век – световно известни и с популярност в българската култура и преводна рецепция.

Как темата за политикатаприсъства в литературната творба и какви фактори влияят върху тези процеси, как писателят участва в публичния живот на социума, към

който принадлежи или в който припознава себе си – това са основните въпроси на които се спира дисертантката като за целта избира двама балкански автора, които представя в сравнителен план на фона на европейските процеси.

Исмаил Кадаре и Орхан Памук творят в приблизително едно и също време и общества в съвременния свят, споделят общо минало като всички народи, които са били поданици на султана. Затова и в началните страници на дисертацията се засяга проблема за раждането на балканския интелектуалец. Както тук, така и в цялото изложение се правят паралели със западноевропейските процеси, установяват се приликите и разликите, спецификата при балканските писатели. Този сравнителен подход е много подходящ за извеждане на проблеми и постановки от нашето съвремие, носещо понякога комплексите на балканския човек спрямо неговото минало.

Отделните части в дисертацията са подредени тематично и така улесняват въвеждането на читателя в една доста сложна и оплетена материя. Тук са проблемите за каноничното и извънканоничното, за диктатурите и личността, балканското и ориенталското, авторските почерци и т.н.

Основателно дисертантката представя преводите на български език и поставянето им в контекста на времето. Както те, така и по-голямата част от използваната литература, са издания от последните две десетилетия. Това ни навежда на мисълта, че в XXI век имаме налице сериозна основа от балканистични изследвания у нас. А с работата на дисертантката се обогатява този фонд или тази тенденция, което е така необходима за бягство от „едиповия комплекс“ на балканските литератури (по израза на Румяна Станчева, лансиран още в 1990 години). С тях се допринася за разчупването на границите между балканското и европейското и във вътрешно балкански план се напредва в опознаване на близкия съсед и връзката свое-чуждо. Този тип сравнителни изследвания ни дава увереност и самочувствие за поета вярна посока в областта на компаративистиката и балканистиката като цяло.

По повод на легендите и митологемите в творчеството на Исмаил Кадаре и трансформацията на сакралното авторката основателно извежда използваните митологични фигури от древни времена, които понякога служат за алегория с цел изясняване на вложени теми и образи в съответната творба, а посредством сакралното се подсилва ефекта, влиянието му в обществото. Възраждането на мита в съвременното на XX век послужва на писателя да подаде своите внушения на читателската публика за властта и престъплението в тоталитарните режими – визирайки Албания на Енвер Ходжа. Бих добавила, че приведените примери от дисертантката показват не случайно сходство с албанския търсения още през десетилетията на европейския Ренесанс, когато фигурата на Александър Македонски излиза на показ, за да оформи образа на съвременния албански герой Скендербег („Новият Александър“). Славата му, анти-османските подвизи и власт се издигат над „предишния“ Александър и заслужават паметта на поколенията в изграждане на своя национална идентичност и характер. Пак през същия ключов XVI век френската драма пресъздава злосторния нрав на султанката и нейното цариградско обкръжение, „обличайки“ героите и османската върхушка в одеждата на древногръцкия театър с предрешите съдби.

Тези паралели идват като показ на универсалната класическа култура, на легендата и мита, които зазвучават и в словесното творчество на анализираниите съвременни балкански писатели, творящи под въздействието на европейското поглед към родното и редица (не)увяхващи човешки конфликти или отношения. Съвсем правилно дисертантката анализира и обратните връзки на дихотомията Изток – Запад, когато митологични елементи („Червенокосата“, „Сняг“ на Орхан Памук) се обръщат и насочват към конфликт със Запада, отразяващ неразбиране на другостта и нейното отхвърляне в съвременното. С други думи казано, балканският писател се вписва (и не само той) в течението на оксидентализма, при което определени символи показват конфликта между Изтока и Запада.

Както в първоначалните параграфи, така и в „Религия и атеизъм в политиката“ Борислава Иванова прави съпоставки със сходни творби и събития от общества извън балканския регион като Китай и Северна Корея, с които специално Енвер Ходжа поддържа приятелски връзки по време на управлението си в Албания. В този контекст извежда разликата между Исмаил Кадаре и Орхан Памук: за първия атеизмът е въпрос на провеждане на политика през недалечното минало, за което има живи свидетели и спомени, докато у втория – ислямът излиза на преден план и става болезнена тема за интелектуалеца, отново поставен в обсега на общочовешкото противопоставяне Добро – Зло.

Наред с тези проблеми в дисертацията основателно се засяга приемането, в романовия контекст, на ролята на жената в ориенталското общество, част от което „озападнено“, се опитва да прокара свой маниер на живот, на светско поведение. Тук авторката представя някои албански и турски творби на Кадаре и Памук („Сняг“, „Музей на невинността“ и др.) като извлича проблема за личния избор и политическата рамка на съответните общества, на индивидуалните съдби и човешката несвобода.

В „Балканизъм, ориентализъм и космополитизъм“ дисертантката е потърсила отново връзката свое – чуждо, център – периферия в светлината на Едуардсаидовата концепция за ориентализма и водещата роля на Западна Европа. Макар и периферия на стария континент и част от ориентализма, Балканите принадлежат на европейската литературна цялост. Следвайки тези известни постулати в сравнителното литературознание Борислава Иванова анализира подробно опозицията Изток – Запад като извежда универсални послания от текстове на Исмаил Кадаре и Орхан Памук показвайки наднационалното в литературното им творчество.

Като логичен завършек на труда се явява последната част, посветена на *Alterego*-то на автора. Раздвоението на турския писател между националната принадлежност и чуждия западен свят, както и привилегированата роля на албанския автор в

собствените му сюжетни отмерват позициите и на двамата творци в романовия контекст. Придавайки своеобразен характер на литературното им творчество те допринасят за разчитането на проблемите от политическата рамка и конюнктура.

Анализираните текстове на Борислава Иванова са навсякъде придружени, подкрепени от подходящи цитати, заимствани от преводната българска литература. Сами по себе си тези наблюдения посочват степента на развитие на балканската компаративистика, която очаква и други млади изследователи.

Заглавието на дисертацията и авторефератът отговарят на съдържанието. Използваната литература и събраната библиография говорят за системен подход към изследователската работа. Предоставените статии на авторката, които са публикувани в университетски издания, разглеждат проблеми включени в дисертацията и напълно достатъчни като основа, върху която е работено. Наред с това Борислава Иванова е участвала дейно в академичния живот, в национални и международни форуми, благодарение на които е натрупала опит в балканския интелектуален обмен.

Към тези общи впечатления бих направила някои препоръки, които авторката да вземе пред вид при следващи изследвания: да се обърне внимание на употребата на термини като „тоталитаризъм“ и „авторитаризъм“. Режимът на Енвер ходжа е само тоталитарен. За втория можем да говорим, когато в съответната държава има подчертано привидна опозиция, свободата на словото също е ограничена. И второ: при въпроса за езика у албанците: не само арабицата е изоставена като модел, но и гръцкият на православните, т.е. многоезичието е обединено под егидата на латинския в името на новото модерно време.

Независимо от тези бележки бих обобщила, че пред нас има сериозен труд на млад специалист, който пише на разбираем и ясен български език. Смятам че има перспектива за развитие в започнатата област от сравнителното литературознание и балканистиката.

Затова с основание препоръчвамна уважаемите членове на научното жури за присъдят на Борислава Ивайлова Ивановаобразователната и научна степен „доктор“.

София, 6 март 2021 г.

проф. д.и.н. Рая Заимова